

v tem delu Istre je predstavljena z glavnimi značilnostmi travniške in gozdne vegetacije.

Člana Odbora za revitalizacijo zgodovinskih mestnih jeder Božo Jakovljevič in Gino Piutti v prispevku *Skrb za starine na Bužeškem (Briga za starine Bužeštine)* pišeta o dosežkih pri zaščiti kulturne dediščine l. 1991. Ena od značilnosti starega Buzeta je mestno obzidje, zato je bila prva naloga Odbora njegova zaščita. L. 1991 so na zahodni strani mesta izvajali gradbeniška dela in sanirali robnico bužeške razgledne točke, zgrajene l. 1658 pred Malimi vrati, in Malo cisterno, ki je bila obnovljena med leti 1517 in 1522 in ponovno zgrajena l. 1563. Nadaljevali so tudi s saniranjem mestnega obzidja in sakralnih spomenikov v Roču.

V desetem letniku *Istra kroz stoljeća* je izšla knjiga *Vrnitev v rojstni kraj (Povratak u zavičaj)* Miroslava Sinčića. Urednik Zbornika je izbral šest pesmi iz cikla *Ognji s pogašenih ognjišč (Vatre s pogašenih ognjišta)* iz omenjene knjige; v tej številki Zbornika pa je tudi nekaj pesmi Renata Pernića.

O bužeškem bajsu, glasbilu folklornih skupin, pišeta Dario Klarić in Josip Hrvatinić - Pino, ki opisujeta lastni način izdelave glasbila, katerega izdelujeta za svojo skupino *Tri muzikanti*.

Saša Nikolić, kustos Domovinskega muzeja (hrvaško: Zavičajni muzej) je napisal kratek prikaz Občasne likovne razstave v organizaciji Muzeja l. 1991.

17. zvezek Buzetskega zbornika je uredil odbor: Antun Hek, Božo Jakovljevič, Alojz Jembrih in Josip Miličević; glavni in odgovorni urednik (kot za vse dosejanje zvezke) je bil Božo Jakovljevič.

Božo Jakovljevič

KOPER-CAPODISTRIA

Monografska izdaja Pokrajinskega muzeja Koper in Založbe Lipa Koper, založnik Izvršni svet Skupščine občine Koper, Koper, 1992, 200 strani.

Predstavitev Kopra z njegovo pestro in bogato zgodovino, dragoceno kulturno dediščino in ne nazadnje z njegovim današnjim družbenoekonomskim utripom je bila že dolgoletna želja, pa tudi potreba tako posameznikov, kulturnih institucij, izobraževalnih ustanov kot širše družbenopolitične skupnosti. Očitno je lahko te želje uresničila šele sedanja generacija, ki je tu pognala korenine ali pa je to okolje sprejela za svoje in si z dolgoletnim študijem in raziskavami nabrala dovolj znanja in izkušenj, da je lahko pripravila dostojen monografski oris svojega mesta.

Ko smo natanko pred dvema letoma predstavili publikacijo *Kraški rob in Bržanija* in se z njo poklonili spominu na 500-letnico hrastovskih fresk, si gotovo nismo nadejali, da bo v tako kratkem času izšla še publikacija o Kopru, s katero se pravzaprav uspešno uresničuje tudi

zamisel o kompleksni obdelavi celotnega območja koprške občine, saj bi s tretjo edicijo čez nekaj let predstavili še svet med Rižano in Dragonjo.

Monografski oris Kopra je seveda predvsem prispevek k dosedanji bibliografiji Kopra, ki je dokaj obsežna in bogata, za razliko od dosedanjih del pa morda vendarle bolj celovita, pregledna ter vsebinsko in likovno bogatejša. Publikacija o Kopru je strokovno-poljudni prikaz in v bistvu ni nastajala po znanstveni metodi, saj ni namenjena zgolj strokovnjakom in poznavalcem koprške zgodovine in umetnosti, pač pa vsem, ki se želijo o svojem okolju temeljiteje poučiti in se seznaniti z njegovimi prirodnogeografskimi značilnostmi, daljno, pa tudi bližnjo preteklostjo, običaji in navadami starejših generacij, bogato kulturno dediščino, etnično podobo in razvojem v zadnjih štiridesetih letih.

To so obenem osnovni sestavni deli te publikacije, ki so nanizani drug ob drugem v kronološkem in tematskem zaporedju, vsi po vrsti pa skušajo biti kar najbolj nazorni, verodostojni in objektivni v prikazovanju časa, ljudi, dogodkov in razmer, ki so zaznamovale to okolje v dolgem in burnem zgodovinskem razvoju. S publikacijo o Kopru nismo želeli odpirati nekaterih starih ran, travm in usodnih mejnikov, ki so zaznamovali predvsem novejšo zgodovino, zlasti ne do te mere, da bi z njimi zburjali polemike in negotovanje, saj menimo, da je o teh vprašanih že dovolj druge literature, pa tudi priložnosti, da se bodo ta vprašanja posebej osvetlila.

Pred bralca smo želeli predvsem tehtno, kritično in objektivno razgrniti nekdanjo in sedanjo podobo Kopra, ki je v vsej svoji dolgi in razgibani zgodovini predstavljal enega najbolj značilnih in pomembnih predelov istrskega polotoka oziroma širšega območja severnega Jadrana. Tako kot je današnji Koper s svojim živahnim gospodarskim in družbenim utripom prerasel v največje središče ob slovenski obali, je bil pred stoletji gospodarsko, politično in kulturno središče nekdanje beneške Istre, ki je prekipevalo v kulturnem, intelektualnem in umetniškem ustvarjanju. Današnje moderno mesto z bogatim kulturnim izročilom si torej ne more dovoliti, da se mu bodo porazgubili in pretrgali stiki s preteklostjo, saj današnji hitri in površni čas zahteva, da moramo segmente preteklosti oživiti, na novo ovrednotiti in bolje spoznati. Tu ob istrski obali, na stičišču dveh svetov, kultur in jezikov, je toliko bolj pomembno, da spoznavamo lastne korenine, začetke svoje družbene, gospodarske in kulturne rasti. Zgodovina Kopra pripada tako romanskemu kot slovanskemu svetu, njegova politična, gospodarska in kulturna rast je povezana že z antičnim Rimom in Bizancem, kasneje z Oglejem, zlasti pa z Benetkami, Dunajem in s slovenskimi deželami, ki so vnašali vanj svoje vplive in hranivo za oblikovanje njegove lastne specifične kulturne govornice, tradicije in sloga življenja, skratka tiste identitete, ki jo je potrebno, seveda v novih razmerah, ponovno oblikovati in umestiti v ta prostor.

Če se nekoliko konkretnije ustavimo ob vsebini, hkrati pa pomaknemo v čas, ki ga v dobršni meri publikacija obravnava, se ob zanimivem in dragocenem sestavku Otok in celina, avtorjev Radovana Cunje in Mateja Župančiča, spoznavamo z začetki civilizacijskih vplivov oziroma z doslej manj znano ali vsaj materialno še ne zadostno dokazano preteklostjo Kopra, mesta na nekdanjem otoku, ki ga je sodobna urbanizacija za vselej spojila s kopnim in s tem zbrisala prvotne naselivitvene vzgibe. Sestavek torej govori o otoku in celini tja do zgodnje antike in še prej skozi rimski čas, ko je v pisnih virih za naselje na otoku blizu Formia (antično ime za Rižano) izpričano ime Caprae in Capritana Insula, do zgodnjega srednjega veka, ko je postal Koper bizantinski lustinopolis.

Kopraska materialna preteklost, zlasti izpod kapucinskega vrta, pa tudi iz sv. Klare in drugih zaščitnih izkopavanj, polna privlačnosti in zgodovine (ne pozabimo: vsako odkritje povečuje vednost in jo dopolnjuje - pred njim smo razmišljali drugače kot razmišljamo po njem), se torej razgrinja pred nami in z njo za marsikoga še povsem neznan podoba našega mesta v najstarejših obdobjih.

Zgodovina mesta, ki je zajeta v poglavju Iz preteklosti mesta Koper, je predvsem zgodovina borb in prizadevanj za lasten in svoboden razvoj in oblikovanje svobodne mestne komune, ki jo zaznamo presenetljivo zgodaj, že leta 1186, ko se je oblikovala tudi lastna kopraska škofija in se obdržala tja do začetka 19. stoletja. Tu so se torej verjetno izpisala prva velika poglavja v zgodovini tega mesta, zdaj na čelu istrskih komun pa v zavezništvu z goriškimi grofi proti Benetkam pa zopet v zavezništvu z Beneško republiko proti Habsburžanom, sredi vzponov in padcev, prosperitete pa karistije in kužnih bolezni, ki so pustošile po mestu in pokrajini vse do praga moderne dobe, ko je beneškega leva zamenjal avstrijski dvoglavi orel. S tem je bilo pravzaprav tudi konec slave, prestiža in ugleda, saj je ob mogočnem Trstu Koper v prejšnjem stoletju ostajal v njegovi senci kot manj pomembno pomorsko središče in agrarno zaledje.

Koprsko mestno jedro še danes, kljub nekaterim nasilnim in nesmiselnim posegom, kaže tipično zasnovo mediteranskega mesta, ki je našlo svoj najvišji izraz v beneškem kulturnem krogu. Petstoletna beneška doba mu je vtisnila neizbrisen pečat, ki smo ga skušali v nekaterih najbolj značilnih in kvalitetnih primerkih prikazati tudi na straneh te publikacije. Očitno je, da so se ravno v obdobju Serenissime v odnosu med družbenim ustrojem in urbano zasnovo izpričale prvine in kvalitete, ki jih nobena doba ni več dosegla. V arhitekturi mesta se izrazito kaže socialna struktura prebivalstva, na eni strani pretežno agrarnega, na drugi mestnega, z različnimi etničnima ozadjema. Velike javne zgradbe, kot so Pretorska palača, loggia, foresterija, armerija, fontiko itd., so služile javnim namenom - izvrševanju javnih funkcij, sa-

mostani in cerkve verskim obredom oziroma liturgiji, pa tudi kulturni in karitativni dejavnosti, palače so bile bivanjski prostor plemstva in bogatega meščanstva, ribiške in paolanske hiše pa življenjski prostor revnejših slojev. Vsak javni prostor, npr. trgi, ulice, mestna vrata, je imel svojo logično funkcijo in dimenzijo, ki je ustrezala človeškim potrebam in okusu časa. Le ob taki logiki in urbanem ustroju je lahko nastala izjemno usklajena in dovršena zasnova celotnega mestnega tkiva. In še nekaj. Relativna avtohtonost in tradicija municipalno avtonomnega mesta, čeprav ob formalni in stvarni pripadnosti Beneški republiki, sta prebivalstvo navdajala z občutkom, da vendarle z vsem pripada temu mestu.

Pripadalo mu je tudi v 19. stoletju, in kljub drugačni vladavini je mesto prevzemalo kulturno in siceršnje dediščino beneškega obdobja, dodajalo pa mu je nacionalni akcent v borbi proti avstrijstvu, zlasti pa slovanstvu. Publikacija se ne spušča posebej v ta vprašanja, ki so bolj podrobno obdelana v drugih zgodovinskih delih, pač pa razgrinja zanimivo podobo življenja koprskih mestnih kmetov - paolanov, solinarjev, ribičev, obrtnikov, pa podobo nekdanjih mestnih tržnic, sejmov, navad in običajev ob prazniku sv. Nazarija, ob karnevalu itd. S tem prispevkom, ki ga je pripravila etnologinja Zvona Ciglič, se v knjigi zaključujeta zgodovinski in umetnostnozgodovinski prikaz, sledi pa oris novejšega obdobja, obdobja po letu 1945 oziroma 1954 po priključitvi Kopra in cone B k matični domovini.

Oba avtorja (Ivan Lozej je podal predvsem gospodarski in družbeni razvoj, Zdenka Lovec pa razvoj kulturnega življenja) sta nedvomno stala pred težavno nalogo, saj gre za obdobje, ki je prineslo povsem nov politični, ekonomski in družbeni ustroj ter demografsko podobo; gre za čas, ko je bilo potrebno marsikaj začeti povsem na novo, polagati temelje hitrejšemu gospodarskemu in družbenemu razvoju, kljub temu da je bila kontinuiteta v marsičem pretrgana, zamrli pa so tudi številni običaji, navade in slog življenja, ki je bil navezan na stare družbene odnose in ureditev.

V obeh prispevkih je zaznati veliko osebne angažiranosti, pravo mero subtilnosti, objektivnosti, tudi kritičnosti, da se pred nami razgrne povojni čas v vseh pozitivnih in negativnih odtenkih, ki so bili posledica prenaglega, mestoma preveč heterogenega in neusklajenega razvoja, v katerem so bila kulturna prizadevanja in snovanja pogosto odrinjena na stranski tir.

V kontekst tega poglavja sodi tudi krajši sestavek o šolstvu in športu, ki sta ga pripravila Valerij Novak in Raul Šiškovič (slednji je prispeval tudi pregleden in dragocen geografski oris Koprškega zaliva s klimatskimi in prirodnimi značilnostmi ter podatke o občini Koper). Publikacija vsebinsko zaokroža prispevek Manlia Vidovicha o Italijanski skupnosti kot dejavniku sožitja in kulturne bogatitve tega okolja v celotnem povojnem času.

Uvodne misli, ki bralca popeljejo v publikacijo, je pripravil Miro Kocjan. Posebno dragocenost publikacije o Kopru predstavlja fotografski delež, ki je delo znanega in uveljavljenega fotografa Jake Jeraše. Njegove fotografije govorijo pravzaprav same zase in nas vedno znova presenečajo s svojo lepoto, svežino in mojstrsko izvedbo. Vedno znova tudi dokazujejo izostreno oko in avtorjev posluh za pravi zorni kot, pravo osvetlitev, zanimive detajle in čudovite panorame. Izjemni posnetki iz zraka in umetniške reprodukcije so gotovo velika in pomembna obogatitev te publikacije.

Z estetskim čutom, svežimi in dognanimi oblikovalskimi zamislami je knjigo opremil Damjan Vremec.

Publikacija o Kopru naj bo torej dostojen *hommage* temu mestu, njegovemu prebivalstvu, preteklim, sedanjim pa tudi bodočim generacijam, ki bodo negovale in bogatile njegovo izročilo in življenjsko moč.

Salvator Žitko

Darko Darovec: PREGLED ZGODOVINE ISTRE

Knjižnica Annales 1, izdajatelj: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, založnik: Primorske novice, Koper, 1992, 88 strani*

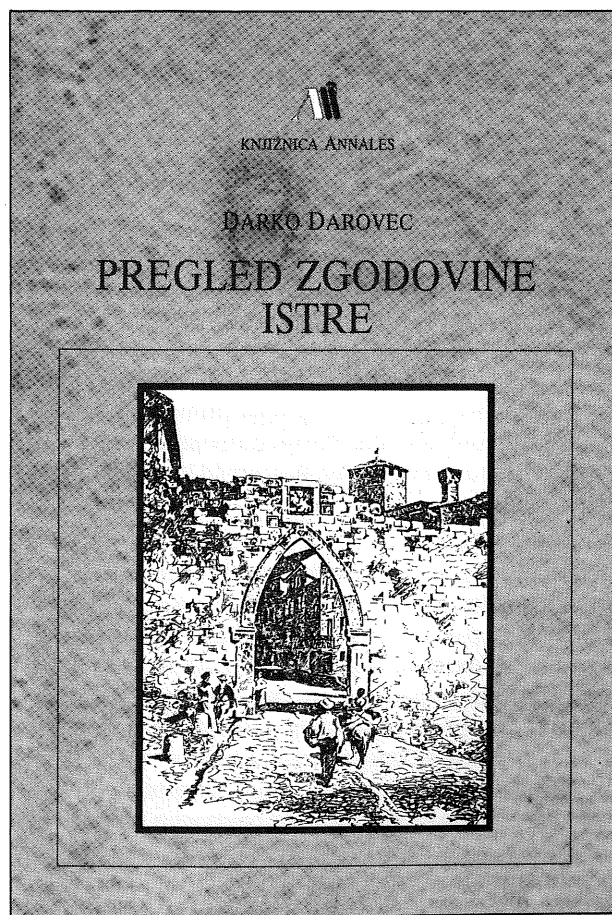
Če si поблиže ogledamo vsebinsko zasnovano najnovejšega dela o Istri oziroma ga skušamo predstaviti v njegovih osnovnih značilnostih, je treba že uvodoma naglasiti, da gre za poljudno-strokoven in kompleksen prikaz Istre od prazgodovine do najnovejšega časa. V povojnem obdobju je bil z Londonskim memorandumom sicer rešen državno-pravni problem ozemeljske pripadnosti severnega dela Istre, po drugi strani pa je z znanim eksodusom večine italijanskega in dela hrvaškega ter slovenskega prebivalstva nastala povsem nova demografska oziroma etnična podoba istrskega polotoka.

Skratka, avtor Darko Darovec je pripravil obširen prerez celotnega zgodovinskega razvoja tega območja in opozoril na posamezne mejnike v političnem, družbenem in gospodarskem razvoju Istre. Posebna dragocenost in prednost tega dela pa je, da je v ta okvir pritegnil tudi upravne razmere v posameznih obdobjih, razvoj in značilnosti cerkvene organizacije ter institucij, etnografsko podobo, etnološke utrinke in jezikovne značilnosti, kar vse skupaj še dodatno prispeva k pestrosti in zanimivosti te publikacije.

Zaradi raznolike problematike, pa tudi zaradi preglednosti in strnjene vtisa, se je avtor odločil za kronološko-tematski pristop in je posamezna razvojna obdobja zaokrožil v širših poglavjih. Razvrščena so od antike preko srednjega in novega veka, dobe meščanskih revolucij, obdobja utrditve meščanstva in nacionalnih trenj, do dobe totalitarizmov.

V 19. stoletju je Darovec, skozi osvetlitev tedanjih političnih tvorb, ki so nastale na širšem območju Jadrana oziroma Balkana, izpostavil predvsem nacionalne odnose in antagonizme, ki so v veliki meri določili nadaljnji družbeni razvoj. V tem kontekstu je orisal vzpon nacionalizmov v Trstu in Istri, razvoj italijanskega iredentizma, narodno gibanje istrskih Slovencev in Hrvatov, njihovo politično uveljavljanje ter, ne nazadnje, izoblikovanje slovensko-hrvaške etnične meje. Ta je bila, kot navaja D. Darovec, prvič vrisana tudi na podlagi Czoernigovega jezikovnega štetja iz leta 1846 na Kozlerjevem "Zemljovidu slovenske dežele in pokrajin" iz leta 1853, hkrati pa je bila predstavljena tudi v njegovem "Kratkem slovenskem zemljopisu" leto dni kasneje.

Iz najnovejšega obdobja tj. obdobja med obema vojnama in v času NOB, je ob splošnem orisu razmer pod Italijo prav gotovo za današnji čas še posebej zanimivo poglavje o problemih razmejitve s Hrvaško. Avtor navaja, da so se začela razhajanja s Hrvati glede meje v Istri že med II. svetovno vojno, zato so Istrani sami že februarja 1944 določili mejo med slovenskim in hrvaškim delom. Potekala naj bi po Dragonji, Topolovcu, Pregari in Črnici, na severozahodu pa po črti Obrov -

* Prispevek je avtor podal na predstavitvi tega dela 30.6.1992 v dvorani zavarovalne družbe Adriatic v Kopru.